

בעזה"ש"ת

קונטרס

חצות לילה אימת

בירור דברים לענין זמן חצות לילה
לגבי אכילת אפיקומן בליל פסח

מהדורה ראשונה וקצרה

יו"ל בחיפזון

לקראת חג הפסח תשפ"ב

חצות לילה אימת

בירור דברים לענין זמן חצות לילה לגבי אכילת אפיקומן בליל פסח

אחר, ונהגו על פי זה לברך ברכות השחר תיכף בחצות זה, שבימי החורף מקדים לזמן חצות שנהוג לחשב בעולם, ולעומתו, בליל פסח נהגו לאכול את האפיקומן עד זמן חצות זה אף שבימי האביב חצות זה כבר מאוחר הרבה מזמן חצות הנהוג בעולם ומופיע בלוחות. ובוודאי שלא נהגו לעקור הלכה, כאשר יבואר בהמשך הדברים, אך באנו להקדים ולומר, שאף אם ע"פ היוצא מדברינו, יהיה משמע שפיר שזמן חצות זה, הוא גם נוגע לכל ההלכות התלויות בחצות לילה, בלי שום פקפוק, מ"מ לא באנו אלא להצדיק את הצדיק מעיקרא, ולקיים עלינו את מה ששמענו כבר, והבו דלא לוסיף עלה.

(כלפי מה הדברים אמורים בעיקר, כגון לענין אכילת כזית מצה הראשון בליל פסח, שהוא דאורייתא לראב"ע, ובהא, כיון שלא שמענו מנהג להתיר בפירוש, ע"כ יש להחמיר, גם אם מכללא איתמר לכאורה גם בזה, ובע"ה נאריך לבאר הדברים יותר לקמן)

(וכבר אמרנו בזה דברי צחות ברמז, על מה שכתוב בליקוטי מוהר"ן קכ"ג וז"ל: העיקר והיסוד שהכל תלוי בו, לקשר עצמו להצדיק שבדור, ולקבל דבריו על כל אשר יאמר כי הוא זה, דבר קטן ודבר גדול. ולבלי לנטות חס ושלום, מדבריו ימין ושמאל, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה אפילו אומר לך על ימין שמאל וכו'. ולהשליך מאתו כל החכמות, ולסלק דעתו

הנה ידוע ומפורסם מה שהודיענו רבינו הקדוש, (בבחינת דוד הוה ידע) זמן חצות לילה אימת, וזה לשונו הקדוש (ליקוטי מוהר"ן קמ"ט) ועיקר חצות הוא תמיד אחר ששה שעות מתחילת הלילה הן בקיץ והן בחורף, ואז מתחיל זמן חצות. ונמשך עד גמר אשמורה שניה, דהיינו שתי שעות, ובליקוטי תפילות פ"ח המיוסדת על תורה זו: לקום תמיד בכל לילה בחצות ממש, שהוא תיכף אחר ששה שעות מתחילת הלילה, בין בחורף בין בקיץ, וכן בשיחות הר"ן ש"א: שמעתי בשמו שאמר שעיקר עבודת איש הישראלי הוא בחורף לקום בחצות לילה. ובקיץ בעת שהלילה קצר מאד (שאז אין עומדין בחצות) בחוץ לארץ, כי שם הלילה קצר משה שעות) כמבואר במקום אחר, ליקו"מ קמ"ט) אז יזהר לעמוד בבקר השכם כעלות השחר.

ובזמן חצות זה אזלי כמה מגדולי הפוסקים, והוא ע"פ המבואר בזוהר הקדוש שתמיד חושבין הלילה לי"ב שעות, ואם הלילה ארוך, שאר השעות שאחר י"ב שייכות ליום, ואם הלילה קצר, שעות תחילת היום שייכות ללילה, וכן סברו הרבה מגדולי המקובלים, וכן משמעות דברי האריז"ל בפירוש, וכ"כ בשערי ציון ועוד, וכן נפסק במגן אברהם אורח חיים סימן א'.

ואנשי שלומינו לדורותיהם, קבלו במוחלט שזמן זה הוא זמן חצות לילה, הוא ולא

חצות לילה אימת

לגבי עת רצון דחצות, אבל שאר ענינים והלכות התלויות בחצות, אין מחשבין את הלילה ל"ב שעות כדברי הזוהר אלא מחלקין את הלילה לשנים, וכן הבינו כמה גדולים וחשובים ג"כ, ואף בשם ר"ש שפירא נשמע חשש חומרא זו, אך לענ"ד יש מקום גדול לומר כפשוטו שזמן חצות לכל דבר הוא בשש שעות שוות, והנה כי כן משמע בפירוש מכמה ראיות והוכחות.

וז"ל המג"א או"ח סימן א: ועיין בזוהר ויקהל עמוד שמ"ב דלעולם חשבינן הלילה ל"ב שעות הן בקיץ הן בחורף אע"ג דלענין תפילה אינו כן כמו שכתבתי סי' רל"ג וכ"כ שערי ציון. ואלו דבריו בסימן רל"ג, לענין חישוב זמן תפילת מנחה בשעות זמניות דייקא, וז"ל: דלא כיש מי שכתב דלעולם חושבין הלילה עד י"ב שעות ואח"כ מתחיל היום דליתא דהא זמן מנחה מחצות היום ולמעלה וילפי' מבין הערבים משינטה החמה למערב וא"כ הוי באמצע היום וכו', ואע"ג שכתבתי בסי' א' בשם הזוהר שלענין חצות לילה חשבינן הלילה ל"ב שעות שאני התם דלגבי הקב"ה לילה כיום יאיר. ולכן חושב לעולם י"ב שעות לילה ואנחנו צריכים לכיין העת שהוא רצון לפניו אבל התפילות נגד תמידין תקנום ומסור בידינו הכל לפי המקום והאופן מהלך החמה.

וע"פ הדברים האלו נשאו ונתנו כמה מאנ"ש לנהוג חומרא וסלסול בעצמם, לפנות ימין ושמאל, ולהקדים אכילת אפיקומן, בזמן חצות המופיע בלוחות, (ואולי אף מחמירים לאחור אמירת הברכות בכל לילות החורף).

אך כאמור, אנשי שלומינו לדורותיהם לא נהגו כך, ובאמת פשטות דברי המג"א ושאר מפרשים אינו כן, ולא דברו אלא לגבי זמני התפילות ושאר דברים התלויים בחישוב שעות

כאילו אין לו שום שכל, בלעדי אשר יקבל מהצדיק והרב שבדור, ולכאורה, על דברים שאינם תואמים את ההלכה, כבר מושבעים ועומדים אנו מפיו בעצמו, לקמט ולעקם את דבריו, אך לא לזוז מסעיף קטן בשולחן ערוך, ואיך ובמה יש לנהוג כדברי הצדיק שבדור, אף אם יאמר על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, אלא, כי יש דברים אשר בסעיף קטן שבשולחן ערוך מופיע דעה אחרת מזו הרווחת ומקובלת בישראל, ואף על פי כן יבוא הצדיק שבדור להורות ולקבוע כהשיטה שלא נתקבלה, כגון בענין נפילת אפיים בתפילת שחרית, שבשו"ע עצמו יש שיטה לכאן ולכאן, והכרעת הפוסקים המקובלת בישראל הוא ליפול על ימין במקום תפילין, ובזה נהגינן על פי רבינו הקדוש ליפול על שמאל, כיון שאמר לנו על 'שמאל' שהוא 'ימין', וכן בענינא דידן לגבי חצות לילה, שע"פ האחרונים נתקבל ונתפשט יותר להלכה, חצות המופיע בלוחות, ואנו נאמנים עלינו דברי רבינו שיאמר כי הוא ז"ה י"ב שעות הלילה, ואם כי זמן חצות לילה פירושו הפשוט לפי שכלנו הוא באמצע, מבטלים דעתינו לדברי רבינו לבלי לנטות מדבריו לימין ולשמאל, ובחורף מיימינים ומקדימים זמן חצות, ובקיץ משמאילים ומאחרים זמנה.)

והרבה מאנ"ש שמעו מרלוי"צ ז"ל, שאמר בפירוש (לגבי אכילת אפיקומן עד חצות) יש לנו חצות אחד בלבד, ויש מהם ששמעו מפיו בפירוש דברים אלו בשם רבי אברהם ב"ר נחמן ז"ל, ואף הוסיף ואמר בשמו, החצות שקבע לנו רבינו אינו חסידי'שער חצות אלא הלכה'דיגער חצות, וכאשר יבואר בעז"ה.

ועתה נתחיל לבאר, מה הצורך בכל האריכות, כי יש שהבינו בדברי המגן אברהם דאזיל בשיטת חצות זה, כי אין הדברים אמורים אלא

חצות לילה אימת

היום והלילה, אבל חצות לא זו מזמנו הקבוע שהוא ששה שעות מתחילת הלילה, ובכל דברי המג"א ושאר אחרונים שדנו בזה וכיררו והבהירו היטב, כי רק לענין חצות מחשבין שעות שוות, אבל לתפילה ושאר ענינים מחשבין שעות זמניות, לא מצאנו שיחלקו ויאמרו כי חצות לילה עצמו מתחלק לשנים.

ראשית בדברי המג"א בסימן א' שהעתקנו, כתב שלענין תפילה אינו כן, וציין בעצמו למה שכתב בסימן רל"ג, ששם דן לגבי תפילת מנחה, ואם היה ברצונו להבהיר כי חצות עצמו משתנה, לפלוג וליתני בדידה, ולימא במה דברים אמורים לענין עת רצון דחצות לילה, אבל לשאר ענינים אף חצות לילה בעצמו חשבינן לפי שעות זמניות, ויש מי שתירץ לי, כי מה שאמר לענין תפילה אינו כן, כוונתו לתפילת ערבית, שלזה צריך לחלק הלילה לשנים ולנהוג כפי זמן חצות הנהוג ומופיע בלוחות, וזה אינו, כי אם היה כוונתו לזה הוה נקיט ק"ש של ערבית, שהוא דאורייתא ועליה אמרו רבנן עד חצות, אבל תפילת ערבית לא נזכר בשו"ע שזמנו עד חצות, וגם הפוסקים שהזכירו כי ראוי להקדים לכתחילה להתפלל ערבית קודם חצות לילה, לא אמרו זאת במקומו בסימן רל"ו, אלא בדרך אגב בסימן ק"ח, ויש מהאחרונים שכתבו שיש להקדים להתפלל ערבית קודם חצות משום מסמך גאולה לתפילה וזמן ק"ש הוא עד חצות, עכ"פ אי כוונת מג"א היתה לזה לא הוה שביק עיקרא דק"ש של ערבית, אלא פשיטא שכוונתו כפשטות דבריו לענין חישוב זמני תפילה התלויים בשעות היום, וכמבואר בפירוש מהא דציין לסימן רל"ג ששם מורה ודאין לענין זמן תפילת המנחה.

וגם בדבריו שם בסימן רל"ג משמע הכי, שלא בא ליתן זמן אחר לחצות לילה, אף לענין

ה

ק"ש, או לאפיקומן וכדו', כי הרי ביאר סברתו, כי התפילות נגד תמידין תקנום, ותמידין שנים הוו בבוקר ובין הערביים ולא יותר, ודבריו מכוונים בפירוש על זמן מנחה שהוא תפילה כנגד תמיד של בין הערביים, וכן מה שכתב בהמשך דבריו שהכל לפי המקום ואופן מהלך החמה, זהו ג"כ קאי על מה שהתחיל בס"ק זה בעצמו, לאפוקי מאלו שרצו לומר כי גם זמני התפילות ביום חושבין לפי שעות שוות, ועל זה פריך שהרי בין הערביים משינטה חמה למערב, ועלה קאי וממשיך בסוף דבריו, משא"כ לגבי חצות לילה, שאז אין החמה מהלכת ע"פ הרקיע.

ומעין מה שכתבנו לגבי סימן א', למה לא בא לפלוג וליתני בחצות עצמו כי שניים המה, חצות דעת רצון וחצות דשאר ענינים, יש גם להקשות מהכי, כי בסימן רל"ג מדבר לגבי זמן מנחה גדולה, ומבהיר כמזהיר, שלא תטעה לחשב השעות כאשר כתב בסימן א' לגבי זמן חצות לילה, ואילו בסימן רל"ה דלהלן, דפסיק ותני זמן ק"ש של ערבית, לא חילק כלל, ולא הזהיר לומר, כי זמנה עד חצות המחושב בחשבון שעות זמניות, (ויותר מזה, כי בלשון השו"ע בסימן רל"ה לא מוזכר זמן ק"ש של ערבית עד חצות אלא בלשון עד חצי הלילה, ובמג"א הזכירו בלשון חצות, ולא חש להיזהר שמא הוא מטעה את הלומד לחשוב כי זמן ק"ש הוא עד חצות שכאמור הוא בשש שעות מתחילת הלילה), אלא שפיר קאמרינן שזמן חצות לילה אחד הוא.

עוד מצאנו בדברי המג"א סימן מ"ז שהביא בשם הכתבים שיוכל לומר הנותן לשכוי מיד אחר חצות לילה וכ"מ בזוהר וכו', ואי ס"ל שרק לגבי עת רצון דחצות חשבינן ו' שעות, למה לא הבהיר גם הכא, כי זמן חצות לילה השני הוא, ומי שקם בחצות בחורף יצטרך להמתין

חצות לילה אימת

היום, על כן הוא תמיד בו' שעות גם לשאר עניני חצות, אבל למג"א לא, ועוד יותר דאולי גם הא"ר נכלל ביש מי שכתב, שמהם בא המג"א לאפוקי, וגם טענה זו לא מחכמה שאל זאת, ראשית, כי שפיר אפשר להבין כי שניהם מקרא אחד דרשו, ודבריהם עולים בקנה אחד, היינו שכוונת המג"א בתפילות כנגד תמידין משום מהלך החמה, הוא הוא מעין המבואר בא"ר, ואפילו לא תימא הכי, המג"א בא רק לאפוקי מאלו שאחר הדברים האלה באים לומר שאפשר להתפלל מנחה אחר י"ח שעות ומחצה מתחילת הלילה, אף כי לא עבר עדיין חמה לנטות למערב, וא"ר אה"נ מודה לזה שזמני התפילות תלויין ביום.

ויותר מזה, מי יימר שמה שקבע רבינו ז"ל זמן חצות לילה הוא כדעת המג"א דתקשי לי שבדבריו אפשר להבין דחצות תרתי הוו, וכי בדברי רבינו איתא 'זמן חצות לילה הוא כפסק המג"א', את"ל שרק לא"ר הוי חצות לכל דבר בו' שעות, הרי שרבינו"ל פסק כסברא זו, אבל א"צ לכל זה, כי כפי המבואר, לענ"ד שפיר משמעות דברי המג"א הוא ג"כ הכי).

וכן בפרי מגדים א"א סי' א' איתא: דבתפילה חושבין שעות זמניות, אבל חצות חושבין לעולם לילה י"ב שעות שלמות, דהיינו כל שעה חלק א' מכ"ד. ולפי זה בחורף ליל ארוך ט"ו שעות, לאחר שש שעות מתחלת הלילה זמן חצות, ובקיץ לילה ששה שעות, זמן חצות באור הבוקר מיד. ועיין סימן רל"ג במ"א ס"ק ד', הרי שחילק בין זמני התפילות לזמן חצות, ולא יותר ועל זה ציין לדברי המג"א בהלכות מנחה, וכמו שנתבאר.

ויש מי שהקשה, היות שכל מה שאמרו חכמים עד חצות הוא כדי להרחיק את האדם מן העבירה, הרי אם נחשב לפי ו' שעות אין הזמן דומה ולפעמים יקדים ולפעמים יאחר, ובעיקר, קושייתם על ארצות הצפון, שבקיץ

לאמירת הברכות מחצות דעת רצון של קימה עד חצות השני המחושב לפי חלוקת הלילה לשנים, וכאמור כבר, אכן כן נהגו אנ"ש לברך בקימתם אף בחורף תיכף בחצות, וכדברי המג"א האלו.

וגם אילו באנו לדחוק עצמינו ולהבין בדברי המג"א שכוונתו לחלק ולגלות שני זמני חצות לילה, הלא באליה רבה סימן א' דן באריכות בשיטה זו, ובדבריו מפורש לנו יותר, וז"ל: וזמן חצות, דעת שערי ציון בשם הזוהר דבין בקיץ דלילות קצרות, ובין בחורף דלילות ארוכות מן י"ב שעות, זמן חצות אחר ו' שעות מהתחלת הלילה ממש. וכן מסתבר, דלעולם הלילה מתחלת דוקא לכולי עלמא מתחילת הלילה ממש, דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר וכו'. עוד מבואר בזוהר ושערי ציון דבחורף אחר י"ב שעות מהתחלת הלילה, אף שעדיין לילה, שייך ליום ממש בין לענין חצות בין לענין משמרות. ומה שקשה דא"כ נתיר להתפלל שחרית קודם אור היום, ובקיץ לא יתפלל שחרית עד אחר י"ב מהתחלת הלילה. נ"ל דשאני דין תפלה דניתקן על הזמנים, תפלת שחרית על שזוכין לראות היום כמו שיתבאר לקמן, וא"כ בעינן שיהא לנו יום, ואולי יש עוד טעמים כמוסים.

הרי מפורש בדבריו שזמן חצות הוא הזמן המרכזי והנכון לפי חישוב ששה שעות אחר תחילת הלילה, ועל מה שאנו מחשבין לזמני התפילה ביום לפי שעות זמניות, תירץ 'שאני' דין תפילה, וגם לזה הוסיף ואמר אולי יש עוד טעמים כמוסים.

(ואחד מאנ"ש טען לי כי האליה רבה למד אחרת מהמג"א, כי המג"א סברתו כי תפילות כנגד תמידין תקנום, והא"ר סבר כי בשחרית צריך לראות היום, ותינח לא"ר יש מקום לומר שאכן לגבי חצות לילה, שאז אין הסברא של ראיית

משה רבינו לא הוה ידע דכתיב כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים מאי כחצות אילימא דאמר ליה קודשא בריך הוא כחצות מי איכא ספיקא קמי שמיא אלא דאמר ליה (למחר) בחצות (כי השתא) ואתא איהו ואמר כחצות אלמא מספקא ליה ודוד הוה ידע דוד סימנא הוה ליה דאמר רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו מיד היה עומד ועוסק בתורה.

ועלה קאי ואמר ביבמות עב. תנו רבנן כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא היה יום שלא נשבה בו רוח צפונית בחצי הלילה שנאמר ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור וגו' מאי תלמודא הא קא משמע לן דעת רצון מילתא היא, ופירש"י עת רצון מילתא היא – וכיון דחצות הלילה עת רצון הואי למכת בכורות הואי נמי עת רצון לרוח צפונית ואין לך יום שרוח צפונית אין מנשבת בו בחצי הלילה וזה היה סימן לדוד כנור תלוי לו למעלה ממטתו ונקבע כלפי צפון כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו ומנגן מאליו והוא נעור והאי דנקט הכא ארבעים שנה לומר לך שאפילו אותן מ' שנה דנזופים היו ולא נשבה להו בימים נשבה להו בחצות לילה משום דעת רצון הוא.

וזה פשוט וודאי שזמן אכילת הפסח עד חצות הוא מג"ש ליציאת מצרים שהיתה בחצות, כמ"ש בפסחים קכ: דתניא ואכלו את הבשר בלילה הזה רבי אלעזר בן עזריה אומר נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות, ומשם אנו למדין דין אכילת מצה ואפיקומן עד חצות כמ"ש שם בהמשך הגמרא: אמר רבא אכל מצה בזמן הזה אחר חצות לרבי

יקדים עלות השחר קודם ו' שעות, וכדברי רבינו ז"ל בעצמו כנ"ל, ואם כן מאי הרחקה איכא, וזה אינו קושיא כלל, כי חז"ל קבעו דבריהם במקומם ושעתם בארץ ישראל, וארץ ישראל הוא המקום המתאים ביותר ליהודי, כידוע מדברי חז"ל וראשונים עה"כ ושמתם שכל קיום המצוות בחז"ל הוא כדי שלא יהיו חדשים עליהם כשיחזרו וישבו לארה"ק (ולא נוכל להאריך בזה כאן, אלא נזכיר מעט מהרבה, דברי ראב"ן בביאה"ל קנ"ה: כי ידע הבורא יתברך מראש, אשר לא נצליח ונעשה פרי בעבודותינו אותו, רק בארץ הנבחר הזאת, ואין מסוגל ומוטבע לתחייתנו בחיים הנצחיים, ולהתענג בנועם עונג תענוגותיו עד בלי די, זולת הארץ הנבחר לזה מכל הארצות) ויש מקומות אשר לא יהיה עלות השחר או אפי' צאה"כ, אלא שבא"י מקומו של הנצחי של כלל ישראל ישאר תמיד אחר ו' שעות כשעתיים עד עלות השחר, ואיכא הרחקה טובא.

ואדרבה, אחר שידענו ושמענו, כי מה שכתוב חצות לילה אקום להודות לך, ובחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים וכו', כל אלו בוודאי מדבים בזמן של ו' שעות אחר תחילת הלילה, כדלהלן, שפיר נוכל להבין, ומסתבר מאוד, כי כאשר באו חז"ל לקבוע זמן מוקדם לדברים התלויים בעלות השחר כדי להרחיק, יקבעו בזמן אשר כבר קיים ועומד, ולא יחפשו זמן חדש ומשונה מזמן חצות של שאר דבריהם, ותפסו בלשונם עד חצות, כדבר הידוע זמן חצות המשמש לשאר דברים.

ומה שכתבנו שמ"ש בחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים הוא ו' שעות שהרי וודאי מקובל וטוב ויפה הדבר הזה עלינו שזמן חצות דעת רצון הוא בשש שעות, ובגמרא מבואר שזהו אותו זמן כמבואר בגמרא ברכות ג: עה"כ חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך ודוד מי הוה ידע פלגא דליליא אימת השתא

חצות לילה אימת

במחלוקת האחרונים הנ"ל, במוחלט כמג"א, ה"ה גם לענין חצות ליל פסח, ופשוט מאד. ובעצם כן גם מבואר בדבריו בשו"ת מנחת שלמה, וגם בהליכות שלמה הביא דבריו בענין זה באריכות, וגם משמע מתוכם, כי עכ"פ לענין ליל פסח, זמן חצות מחושב לפי מאי דסבירא לן לחשב זמן חצות לעת רצון).

אך זאת צריך עדיין למודעי, שאלו הששה שעות מחשבין אותם מתחילת הלילה, דהיינו בזמן שנעשה לילה בכל מקום וזמן ואופק כפי ענינו, וכאשר מבואר בדברי הא"ר הנ"ל שהביא ע"ז הכתוב ויהי ערב וכמ"ש חז"ל צאת הכוכבים ליליא, וכן מב' בספר זמרת הארץ, אחר שבירר היטב וביאר כי זמן חצות לדעת האריז"ל הוא בשש שעות מתחילת הלילה, ע"ש אות פד.

ופשוט הדבר שאפילו מי שמחמיר במוצ"ש וכדו' להוסיף ולהמתין ע"ב דקות, לא חשיב זמן חצות לילה לפי זה, אלא לפי זמן תחילת הלילה לכל דבר שהוא מן התורה בזמן צאת ג' כוכבים בינונים, וכמבואר במשנ"ב רס"א סקכ"ד, אלא שבמוצ"ש מחמירין על קטנים ורצופין וכו', ושם בביאור הלכה כתב על מקומו (שנמצא בארצות הצפון) שזמן צאת הכוכבים בינונים מקדים לפני שיעור ע"ב דק', וכ"ש בשאר מדינות, ובפרט בא"י, וכן הביא בסימן רצ"ג בשם מנחת כהן דאפילו לר"ת מכיון שאנו רואין סימן הכוכבים שוב אין להקפיד עד שלא נשלם השעור דד' מילין, וכ"ז אף לגבי מוצ"ש דאורייתא, וכ"ש לענינו.

ובפרט שרבינו בעצמו אשר הוה ידע וקבע ואמר חצות לילה אימת, נהג בענין זה אפילו במוצ"ש כפי צאת הכוכבים הנראין לעינינו, כמבואר בשבחי הר"ן בנסיעתו לארץ ישראל, וז"ל: וצוה להאיש שהיה עמו שיסתכל אם יש

אלעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו וכו' דכיון דאיתקש לפסח כפסח דמי, ואין שום טעם לומר שקבעו זמנה בחצות על שם יציאת מצרים שהיתה בזמן עת רצון של חצות לילה, ולמעשה זמנה עד חצות לפי חשבון אחר.

אלא שגם חצות דהרחקה דעבוד רבנן וגם חצות דפסח ויציאת מצרים ואפיקומן ועת רצון, זמן אחד שוה להם, ואי לא תימא הכי, נמצינו למדים שמשנת איזהו מקומן נאמרה לצדדין, דהיינו שיום ולילה עד חצות הנאמר שם בשאר קרבנות היינו אמצע הלילה שהוא חצות המופיע בלוחות, ואילו הפסח אינו נאכל אלא עד חצות, הכוונה עד ו' שעות מתחילת הלילה, כנ"ל.

(ועתה הקרה ה' לפני ספר קטן 'מצות מצוה' ובתחילתו מופיע הסכמת הגאון רש"ז אויערבאך זצ"ל, ומוסיף בדבריו כמה הערות, ובתוכם דן בענין זמן חצות למצה ואפיקומן, וכאשר מאריך במנחת שלמה ועוד, ולדעתו צריך לחשב זמן חצות באופן שמחלקים הלילה משקיעה עד עלות השחר, שלפי"ז מקדים זמן חצות בכחצי שעה, או עכ"פ מצאה"כ עד עלות, ולפי"ז זמן חצות מקדים בכעשרים דקות, ואחר תמיהתו על המנהג בחצות המופיע בלוחות, מצא הסבר למנהג חצות הנפוץ, וז"ל: ונלע"ד דהוא מפני שאמרו בגמרא יבמות דף ע"ב אקרא דויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור אשר אזו היה חיפזון במצרים באותו זמן הוא עת רצון, ובתחילת שו"ע או"ח מבואר באחרונים שנחלקו בזה לענין הזמן של תיקון חצות, ונהוג למעשה כהסוברים שצריכים לחשוב מהשקיעה עד הנץ, ולכן גם חצות של מצה הוא לפי חשבון זה כי הא בהא תליא, הרי שלדבריו כל ההיתר לחשב זמן חצות כנהוג בלוחות, הוא רק משום שזהו זמן עת רצון דחצות, א"כ אנן דקבלנו ושמענו מרבינו הקדוש

וא"כ חצי הלילה עפ"ז יהיה מוקדם הרבה מבאם נחשב משקיעה עד הנץ, וכן נקטו להלכה הרבה מגדולי הפוסקים, אשר נביא לקמן.

ואי לגבי חצות היום יש מו"מ בפוסקים, כיון שבגמרא אי' שבחצות חמה בראש כל אדם באמצע הרקיע, ואם נחשב כך יהיה חצות היום מעט לפני שיגיע חמה באמצע הרקיע, ואעפ"כ כמה פוסקים קבלו לחומרא חצות זה להקדים ולא לאחר, ראה במאמר מרדכי סי' רל"ג, ועוד הרבה נקטו כך, עכ"פ לחומרא, (וכן משמע בדברי החת"ס בשם ר"נ אדלער, פמ"ג בתיבת גמא פר' שלח, קצש"ע בהלכות ק"ש, בא"ח ש"א ויקהל, וכ"מ בדברי הלבוש בסי' רל"ג לדברי האומר שמחשבין השעות מעלות השחר עד צאת הכוכבים, וכ"כ בבהירות בתשוה"נ ח"א שז, והביא שכן ס"ל מהרי"ל דיסקין), ואכמ"ל, ועוד חזון למועד.

אבל לגבי חצות לילה, שאז אין שום ענין של חמה בראש כל אדם, וכדברי מג"א שביום הולכין הכל לפי מהלך החמה, נראה פשוט שאם באנו להחמיר לבלי לחשב זמן חצות בשש שעות אלא לחלק הלילה, צריכין לחלקו עד עלוה"ש, וכמסקנת דברי הגרש"ז שם, וכן העלה בתשוה"נ הנ"ל, לעובדא ולמעשה.

(וגם למי שעושה תנאי האבנ"ז, נוגעים הדברים, כי לדידן יש להפסיק באכילה מאכילת הכזית של התנאי ועד אחר זמן חצות דהיינו ו' שעות).

והשי"ת יאיר עיננו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, ולא יצא תקלה ומכשול מתחת ידינו, אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב בזכות כח קדושת חצות לילה, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, אמן.

כוכבים, והתפלל תיכף ערבית, והבדיל, ולקח הלולקע וכו', וקרוב הדבר לומר כי מאן דאמר שמחשבין זמן חצות לילה ו' שעות אחר ע"ב דקות, סבר כוותיה דר"נ בחדא ופליג עליה בחדא, והלא כבר הקדמנו להביא דבריו הק' כי בעינן על כל אשר יאמר כי הוא זה, ועוד יש להאריך בענין זה, אך אין המקום והזמן מסכים לזה, ועוד חזון למועד.

(נזכיר שוב, כי לא ראינו אינו ראינו, וכאשר שמענו כן ראינו, לנהוג בזמן חצות זה לענין אפיקומן, ומסתבר גם על השאר, אבל לא שמענו לגבי כזית מצה ומרור, וגם אם כן, לענין כזית ראשון של מצה, צריך לחשב לענ"ד מזמן השקיעה, ולא מצאה"כ, כי בדאורייתא נקטינן לספק שמתחילת ביהש"מ הוי לילה).

ומענין לענין, נביא בקצרה במקום שאמור להאריך, כי זמן חצות הלילה המוסכם בכל הלוחות, אינו דבר המקובל על כל הפוסקים, אדרבה, הרבה מגדולי הפוסקים בכל הדורות, חשו להא, כי הנה זמן חצות לילה הנפוץ, מחושב לפי חלוקת הלילה לשנים משקיעת החמה ועד הנץ, והחשבון מכוון ל"ב שעות שוות אחר חצות היום.

ולכאורה אין זה פשוט, כי הלא בעלות השחר נעשה יום לכל דבר, וא"כ צריך לחלק הלילה מתחילתה ועד עלות השחר, וגם בתחילת הלילה יש לדון, אי מהשקיעה או מצאה"כ, ועכ"פ בדאורייתא יש לחשב מהשקיעה שאז כבר ספק לילה.

ובין כך ובין כך, גם אם נחשב מצאה"כ, הלא הזמן שבין השקיעה לצאת הכוכבים קצר הרבה מהזמן שיש מעלות השחר עד הנץ,